

Tova Friedman
Malcolm Brabant

Fiica
de la
Auschwitz

Cuvânt-înainte de
Ben Kingsley

Traducere din limba engleză de
NINA IORDACHE

ORION

CUVÂNT-ÎNAINTE

Spre prânz, după ce m-am despărțit de Tova, aflat la volan, mi-au venit în minte versurile finale din *Regele Lear* al lui Shakespeare:

„Cel mai bătrân e cel mai pătimit!
Noi, tinerii, cât el n-o să trăim
Și, la atâtea, martori n-o să fim.”¹

Elie Wiesel, sunt sigur, ne-ar da voie să-i folosim expresia pentru a o descrie pe Tova Friedman: o eroină a adevărului și a amintirii.

SIR BEN KINGSLEY
Februarie 2022

---

¹ William Shakespeare, *Opere complete*, traducere de Leon Levițchi, Editura Univers, 1988, vol. 7, p. 212 (n.tr.).

PROLOG

Numele meu e Tova Friedman. Sunt unul dintre cei mai tineri supraviețuitori ai lagărului de exterminare nazist cunoscut sub numele de Auschwitz-Birkenau. Am vorbit despre Holocaust toată viața mea adultă, pentru a mă asigura că oamenii nu-l vor uita.

M-am născut cu numele de fată Tola Grossman, în Gdynia, Polonia, în anul 1938, cu un an înainte de începutul celui de-Al Doilea Război Mondial. După ce am trecut prin fiecare etapă a efortului naziștilor de a face populația evreiască să dispară de pe fața pământului, am plecat, în cele din urmă, în America, m-am căsătorit cu Maier Friedman, iar după o vreme mi-am schimbat numele în Tova.

Oricât de des ne-am împărtăși poveștile, eu și ceilalți câțiva supraviețuitori, se pare că oamenii tot uită. În ceea ce mă privește, m-a oripilat să aflu despre nivelul de ignoranță descoperit într-un sondaj printre tinerii americani, comandat de Conferința Revendicărilor Materiale ale Evreilor Împotriva Germaniei și publicat în septembrie 2020.

Două treimi dintre cei intervievați nu aveau absolut nicio idee despre cei care au murit în timpul Holocaustului. Aproape jumătate nu puteau să spună numele niciunui lagăr de concentrare sau ghetou. Douăzeci și trei la sută credeau că Holocaustul e un mit sau că amploarea lui a fost exagerată. Șaptesprezece la sută au spus că este acceptabil să ai concepții neonaziste.

Un sondaj similar european din anul 2018 a arătat că o treime dintre toți europenii știu la fel de puțin sau nu au auzit niciodată despre Holocaust. A mai arătat că douăzeci la sută cred că evreii au o influență prea mare în lumea afacerilor și a finanțelor.

Aceste cifre șocante și alarmante demonstrează un singur lucru: antisemitismul, sau ura contra evreilor, este în creștere în Statele Unite și în Europa. Îmi vine foarte greu să cred, după tot ce am îndurat în ghetouri și în lagărele de exterminare din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, că atitudinile periculoase din anii '20 și '30 ai secolului trecut își fac din nou simțită prezența. Holocaustul, cea mai îngrozitoare crimă din istoria omenirii, a avut loc cu mai puțin de optzeci de ani în urmă și deja ni s-a șters din memorie? Sincer, lucrul acesta este absolut înfricoșător.

Am acum optzeci și trei de ani, iar prin cartea aceasta încerc să immortalizez ceea ce s-a întâmplat și să mă asigur că oamenii care au murit atunci nu vor fi uitați. Și nici metodele folosite pentru a-i extermina.

Mulți oameni se întrebă dacă lumea în care trăim se aseamănă acum Europei din anii 1930, când nazismul și fascismul erau în creștere în perioada premergătoare celui

de-Al Doilea Război Mondial. Pe vremea aceea, antisemitismul a reprezentat politica oficială de stat a Germaniei lui Adolf Hitler. Este adevărat că niciun guvern din lumea de azi nu are o asemenea doctrină consfințită prin lege și sprijinită de grosul populației. Totuși, cunoaștem cu toții țări în care discriminarea este frecventă și poate chiar tolerată.

Ura este în zilele noastre unul dintre fenomenele cu cea mai mare răspândire. Ura de orice fel, orientată în special către minorități. Oriunde te afli în lume, te implor, nu repeta istoria pe care eu am trăit-o.

Nu uita, Holocaustul a început la mai puțin de douăzeci de ani după ce Adolf Hitler a scris *Mein Kampf*, planul lui general de eradicare a evreilor. În epoca internetului la viteze uimitoare, schimbarea poate avea loc mult mai repede decât cu optzeci de ani în urmă. Trebuie să fim vigilenți în mod constant și suficient de curajoși, și să vorbim răspicat.

Apropo de asta, tocmai când făceam ultimele retușuri la această carte, președintele Vladimir Putin a ordonat trupelor ruse să invadeze Ucraina învecinată, punând în acest fel în pericol și pacea mondială. Imaginile îmi erau atât de familiare. Copiii și adulții terorizați, distrugerea căminelor și a familiilor, crimele de război, milioanele de oameni deportați, foamea, adăposturile antiaeriene și gropile comune. Și sper că, după aproape optzeci de ani de reflecție asupra lipsei de umanitate din timpul Holocaustului, Ucraina ne aduce aminte de importanța ajutorii celor afectați de ravagiile războiului.

Citind mai departe, aș vrea să guști, să simți și să miroși cum a fost să trăiești Holocaustul când ești doar un copil.

Vreau să trăiești în pielea mea și a celor din familia mea, să te încalți cu pantofii noștri, deși, când ne-a fost cel mai greu, nu mai aveam pantofi. Vreau să înțelegi dilemele cu care ne-am confruntat și alegerile imposibile pe care a trebuit să le facem. Sper că te vei înfuria. Fiindcă dacă te înfurii mai este o șansă să-ți împărtășești revolta, și acest lucru face să crească șansele împiedicării unui nou genocid.

Rădăcinile mele sunt înfipite adânc în tradiția orală. Mă consider mai mult o naratoare și o povestitoare decât o scriitoare și de aceea am fost ajutată de prietenul meu, Malcolm Brabant. Se pricepe foarte bine la cuvinte și la evocarea imaginilor.

Ne-am cunoscut în Polonia în ianuarie 2020, când lumea comemora a șaptezeci și cincea aniversare a eliberării de la Auschwitz, care a avut loc în 27 ianuarie 1945.

Malcolm a fost jurnalist de război. A văzut cu ochii lui epurarea etnică din Bosnia-Herțegovina din anii '90. Cunoaște duhoarea genocidului. A fost la un pas de moarte și a trecut prin experiențe dureroase care sunt diferite de ale mele. Ceea ce avem în comun noi doi este faptul că am supraviețuit.

S-a documentat în amănunt despre ocupația nazistă din Polonia și a încercat să plaseze copilăria mea în contextul potrivit.

În timp ce lucram împreună la învierea sunetelor, mirosurilor și gusturilor Holocaustului, am simțit cum îmi revin șuvoi amintirile îngropate. Uneori mă țineau trează întreaga noapte. Tot ce mi se întâmplase mie și oamenilor din jurul meu se afundase undeva în văgăunile adânci ale

subconștientului meu. Ca terapeut practicant trebuie să accept posibilitatea că vârsta și timpul pot să-mi estompeze cele mai groaznice amintiri. Creierul și corpul uman sunt instrumente extraordinare și au mecanisme de supraviețuire pe care noi nu le putem înțelege pe deplin.

Unele detalii ale poveștii mele pot să nu se alinieze perfect cu alte povestiri despre Holocaust. După război, mama mi-a vorbit întruna despre ce ni s-a întâmplat, ca să se asigure că nu voi uita. Conversațiile pe care le reamintesc în această carte nu sunt citate exacte. Conținutul, tonul și natura lor însă sunt o reprezentare sinceră a ceea ce s-a spus în acea vreme. Avem cu toții amintiri și versiuni diferite asupra adevărului. Acesta este adevărul meu.

Nu cred că sufăr de vina supraviețuitorului, care este unul dintre elementele a ceea ce psihiatrii numesc „sindromul supraviețuitorului”. Aceia care suferă de această afecțiune se autopedepsesc pentru că au supraviețuit, chiar dacă nu au nicio vină. Nu cred că șase milioane de evrei care au murit în timpul Holocaustului ar dori ca eu să mă simt vinovată.

În schimb, eu am ales să folosesc un nou termen – „evoluția supraviețuitorului” – cu ajutorul căruia pot să-mi construiesc în mod activ o viață plină de sens pe baza experiențelor mele, în onoarea celor care au murit în timpul Holocaustului. Îmi voi aminti mereu de ei. Am canalizat trauma în ceea ce eu numesc „anularea planului lui Hitler”. A dorit să ne distrugă credința prin uciderea copiilor noștri. Mi-am petrecut cea mai mare parte din viața adultă făcând exact contrariul, asigurându-mă că familia

mea este ancorată profund în cultura noastră. Cei opt nepoți ai mei stau mărturie continuității noastre. În cartea aceasta de memorii desemnez genocidul cu termenul de „Holocaust“, deși cuvântul evreiesc pentru „catastrofă“, *Shoah*, este mult mai precis în descrierea acestei tragedii evreiești fără seamăn.

Auschwitzul s-a întipărit adânc în ADN-ul meu. Aproape orice am făcut în viață după război, fiecare decizie pe care am luat-o, totul a fost modelat de experiențele mele din timpul Holocaustului.

Sunt o supraviețuitoare. Face parte din datoria mea de supraviețuitor să reprezint cei un milion și jumătate de copii evrei uciși de naziști. Ei nu pot vorbi. Astfel că, mai presus de orice, trebuie să vorbesc în numele lor.

TOVA FRIEDMAN
Highland Park, New Jersey,
Aprilie 2022

CAPITOLUL 1

FUGIND CA SĂ SCĂPĂM CU VIAȚĂ

*Auschwitz II – Lagărul de exterminare de la Birkenau
Sudul Poloniei ocupat de germani, 25 ianuarie 1945
Vârsta de șase ani*

Nu știam ce să fac. Niciun copil din cazarmă nu știa ce să facă. Zgomotul era înfricoșător. Nu mai auzisem niciodată așa ceva. Atât de multe împușcături. Salve și focuri izolate. Un pistol și o pușcă se aud diferit. Le-am văzut și le-am auzit și pe una, și pe cealaltă de aproape. Puștile pocnesc, și pistoalele bubuie înfundat. Rezultatul e același: oamenii se prăbușesc și sângerează. Uneori strigă. Alteori se întâmplă prea repede ca să mai poată scoate vreun sunet. Ca atunci când sunt împușcați în gât sau în ceafă. Atunci oamenii doar horcăiau, și hârâiau, și gălgâiau. Asta era cel mai urât. Gălgâitul. Urechile mele nu-l îndurau. Voiam ca gălgâitul să se oprească. Pentru ei și pentru mine. Undeva

afară din cazarmă se auzeau plesnituri, și bubuieli, și ra-ta-ta, ra-ta-ta. Sunetele rapide erau de la mitraliere. Le văzusem în acțiune și pe ele. Știam ce distrugerii produc și mă îngrozeau.

Geamurile zăngăneau în ramele care se întindeau pe toată lungimea fiecărui perete, cam trei până la patru metri și jumătate deasupra capului meu. De obicei geamul zăngănea din cauza vântului. Acum nu era așa. Era ca o furtună, dar fără fulgere. Ceva ce părea un tunet se auzea din depărtare. Deși pereții din lemn atenuau zgomotul de afară, părea că toți oamenii din cazărmi se tânguiau sau țipau în același timp. Toți câinii din lagăr mârâiau și lătrau cu mai multă furie decât de obicei. Câinii ăia. Câinii ăia înfricoșători și cruzi.

Îi puteam auzi pe gardienii nemți cum urlă cât îi ținea gura. Limbajul lor gutural mă dezgusta. Mă cuprindea frica de fiecare dată când nemții deschideau gura.

Nu auzisem niciodată o limbă germană vorbită blând. Era mereu aspră, nepământească și mai întotdeauna era însoțită de violență. Multele cuvinte ce se formau în adâncul gâtului lor erupeau, mârâite, scuipate și șuierate. La fel ca gardul de sârmă ghimpată electrificat care ne ținea prizonieri și care uneori îi electrocuta pe aceia dintre noi care reușeau să moară cum hotărau ei, și nu cum voiau naziștii. Mulți prizonieri erau împușcați înainte să ajungă la gard.

Vocile nemțești păreau mai furioase decât de obicei. Oare așa suna sfârșitul lumii? Războiul era acum mai aproape decât oricând. De data aceasta, cel puțin, era un război cu soldați care se luptau unii cu alții. Nu era războiul

pe care îl trăisem, în care brutele bine hrănite în uniforme gri și negre călcau în picioare femeii și bătrâni înfomețați, și pe urmă îi împușcau în spate sau în cap și în care copiii erau trimiși în camerele de gazare și zburau în sus pe coșuri sub forma unor fulgi mici și carbonizați.

Nu puteam să spun ce se afla dincolo de tensiunea care se scurgea prin pereții din scândură. Am privit sus spre ferestrele cele lungi. Văzut din unghiul acela ascuțit, prin crăpăturile de sticlă de deasupra, cerul părea straniu. Sigur, era mohorât fiindcă era în toiul iernii. Dar părea mai întunecat decât ar fi trebuit. Era fum în aer? Și pe jos cădeau particule? Nu erau particulele obișnuite. Păreau mai mari. Era foc, afară? Și flăcările se apropiau? Ar fi fost nevoie de o singură scânteie, și cazarma noastră s-ar fi transformat într-un rug funerar. Aveam noduri în stomac. Și mă simțeam mai încolțită decât oricând.

Am făcut ce făceam de obicei când aveam nevoie de alinare. M-am urcat pe zidul de cărămizi roșii care se întindea de-a lungul cazărmi. Cărămizile erau la un metru deasupra solului. Erau ca un separator între rândurile de paturi triplu etajate aflate de o parte și de alta și absorbeau căldura vetrei din mijlocul încăperii. Deși focul stătea să se stingă, mai era puțină căldură în cărămizi. M-am așezat pe vine, mișcându-mi degetele de la picioare pe ele, ca să profit de ultima urmă de alinare.

Erau atât de mulți copii în sectorul meu, că nu puteam să-i număr. Patruzeci, cincizeci, șaiszeci, poate. Cei mai în vârstă erau adolescenți. Eu eram printre cei mai mici. Aveam cu toții fețele murdare și ochii înfundați în orbite

de nesomn și infometare. Eram îmbrăcați mai mult în zdrențe care atârnau pe oasele noastre. Unii copii purtau uniforme cu dungi.

Niciunul dintre noi nu știa ce se întâmplă. Nu avusese loc apelul de dimineață. Cifrele de pe brațul meu stâng au început brusc să mă mănânce. De când fusese scrijelit numărul în carnea mea le ignorasem: A-27633. Identitatea pe care mi-o impuseseră naziștii. În dimineața aceea nu-l auzisem strigat. Rutina noastră se întrerupsese. Se întâmpla ceva cu adevărat straniu.

Nu fuseserăm hrăniți și ne era o foame de lup. În mod normal ne-am fi aliniat pentru o coajă de pâine și un bol de terci calduț, care, dacă eram norocoși, putea conține urme de legume greu de recunoscut. Ne ghiortăiau tuturor burțile de foame.

Cât am fost lăsați așa în voia sorții? Nu aveam cum să măsurăm timpul, în afara luminii dimineții care ridica umbrele din cazarmă și apoi, mai târziu, după coborârea umbrelor. Nu mai era mult înainte ca soarele, pe unde s-o fi aflat, să coboare sub nivelul ferestrelor și să ne cufunde pe toți din nou într-un întuneric absolut.

În jurul paturilor supraetajate se auzeau copii tușind, trăgându-și nasul și scâncind. În ciuda temperaturii arctice, sectorul puțea de la păturile udate de urină sau de la fecalele din oalele de noapte care se revărsau. Unii copii se smiorcăiau sau încercau să-și stăpânească lacrimile. Plânsul era contagios. Ne făcea pe toți să ne simțim groaznic. Odată ce începeai să plângi, te simțeai și mai trist decât înainte. Începeai să te gândești cât de îngrozitoare era viața când

alergai să scapi cu viață și nu te puteai opri. Nu m-am lăsat copleșită. Nu am plâns niciodată. Deși îmi venea să hohotesc, am strâns din dinți și am mers mai departe.

Mama m-a învățat să nu plâng niciodată, oricât de slăbită sau de înfricoșată aș fi fost. Pentru cineva atât de tânăr, sunt mândră să declar că aveam o voință de fier.

– Unde a dispărut *Blokälteste*?

– Nu am văzut-o azi.

– Nu am văzut-o de ieri.

– Nu-i aici. Hai să mergem afară!

– Nu, nu trebuie să mergem afară.

– Dacă ne prinde, o să ne bată și ne va raporta la nemți.

Blokälteste era responsabilă, sau supraveghetoarea de sector, care executa ordinele nemților. La fel ca noi, era evreică. Nemții o recompensau cu mai multă hrană și un loc doar al ei. Avea un apetit zdravăn. Credeam că e solidă. Dar, în fond, unui copil orice i se pare mare. Drept răsplată că le făcea munca murdară naziștilor, avea voie să se întindă cât voia și să doarmă liniștită fără ca să-i fie furată pătura sau să fie împunsă în spate cu genunchii sau coatele.

Deși supraveghetoarea de sector folosea frica pentru a ne controla, prezența ei transmitea un soi de *Ordnung muss sein* („Trebuie să fie ordine“), așa cum repetau mereu nemții. Nu mă feresc să spun că-mi era frică de această femeie. Dar fără ea era haos. Și, cel mai rău din toate, nu mai era hrană.

În mod normal toate cazarmele erau închise și încuiate. *Blokälteste* probabil că se grăbise atât de tare să plece, oricând s-ar fi întâmplat asta, că nu-i mai păsase să ne numere sau să încuie ușa. Eram tentată să privesc afară, dar

zgomotul era prea îngrozitor. Nici unul dintre copii nu îndrăznea să treacă pragul. Era ca și cum un câmp de forță ne reținea. Fuseserăm condiționați să ascultăm comenzile și nu ne mai puteam mișca fără ele.

Deodată s-a deschis ușa. Am tresărit toate. A intrat o femeie pe care nu o cunoșteam. Arăta groaznic. Trăsăturile ei erau deformatе de malnutriție. Fața ei era doar un craniu acoperit de piele subțire ca pergamentul. Ochii ei se scufundaseră în orbite. Dar corpul ei era umflat. Înfometarea producea acest efect. Carnea se umfla. Smocuri de păr închis la culoare răsăreau din spatele unei bucăți de stofă, transformată într-un batic în încercarea eșuată de a păcăli frigul.

Femeia se uita la mine.

– Tola! a strigat ea. Ce bine că te-am găsit!

I se citea ușurarea pe chip. Mușchii încordați ai obrazilor i s-au relaxat, și ochii îi străluceau. Glasul era stins, dar familiar. La fel ca ochii ei verzi și triști și zâmbetul abia vizibil. M-am ridicat în picioare pe cărămizi, tulburată. Semăna mai mult a sperietoare de ciori decât a om. Vocea ei era a mamei, dar chiar era ea?

Și ce căuta ea în cazarma mea? Ar fi trebuit să fie în secția femeilor. Mă luaseră de lângă ea cu cinci luni în urmă, în toiuл verii, după ce m-am îmbolnăvit. Îi auzisem vocea prin apropiere când ne duceam la camera de gazare, și apoi ne întorceam. Dar nu o văzusem. De fapt, nu văzusem fața mamei de atât de mult timp, încât uitasem cum arată. Mă obișnuisem să nu mai am nici mamă, nici tată.